

Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Αναφορά στο Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο

Αραβέλλα Ζαχαρίου¹, Κώστας Καδής²

1. Συντονίστρια Θεμάτων ΠΕ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου
aravella@cytanet.com.cy

2. Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Frederick-Κύπρος
pre.kc@fit.ac.cy

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας εξετάζεται ο ρόλος των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) στην προώθηση της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, μέσα από την παρουσίαση του Δικτύου των ΚΠΕ που συστάθηκε πρόσφατα στην Κύπρο. Ειδικότερα, αναλύεται η συλλογιστική του πλαισίου οργάνωσης του Δικτύου, ώστε να συνάδει με τους προσανατολισμούς της ΕΑΑ, ενώ αναλύονται οι ευρύτερες επιδιώξεις του σε σχέση με την ΕΑΑ. Παράλληλα, παρουσιάζεται συνοπτικά η διαμορφούμενη κατάσταση για τα ΚΠΕ στο διεθνή χώρο, βάσει των νέων δεδομένων της ΕΑΑ, κάνοντας ειδική αναφορά στην ελληνική πραγματικότητα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, μη-τυπική εκπαίδευση*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επίτευξη της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ) προϋποθέτει, πέρα από την απλή διδασκαλία των στόχων και αρχών της, όπως αυτοί τέθηκαν από τους διεθνείς οργανισμούς, τον προσανατολισμό της ίδιας της μαθησιακής πορείας σε άλλες μορφές στοχευμένης εκπαίδευσης. Η μη-τυπική εκπαίδευση, ως η κάθε οργανωμένη εκπαιδευτική διαδικασία πέρα από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, αποτελεί βασικό ζητούμενο της ΕΑΑ, αφού μέσα από αυτήν η μάθηση μπορεί να αποκτήσει νέο περιεχόμενο, με βασικά χαρακτηριστικά της, τη σύνδεσή της με το χώρο, την απόκτηση πρακτικών εμπειριών, την προώθηση της συμμετοχικότητας και της συνεργασίας, την προαγωγή της κοινωνικής μάθησης και της κριτικής σκέψης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο της Στρατηγικής της «Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: 2005-2015», προϋπόθεση για την επίτευξή της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη αποτελεί η ενίσχυση της τυπικής εκπαίδευσης μέσω της σύνδεσής της με τη μη-τυπική εκπαίδευση, η οποία είναι περισσότερο συμμετοχική, προσανατολισμένη προς τον εκπαιδευόμενο και προωθεί τη δια βίου μάθηση (Unesco, 2005).

Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και η συμβολή τους στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη

Τα περιβαλλοντικά κέντρα έχουν μια μακρόχρονη πορεία σε ότι αφορά την εξέταση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, αφού συνδέονται με τα πρόδρομα

παιδαγωγικά ρεύματα καθώς επίσης και με τις πρόδρομες περιβαλλοντικές κινήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά, ο ρόλος τους στην προώθηση των ζητημάτων του περιβάλλοντος και στη διαμόρφωση ενεργών περιβαλλοντικά πολιτών αναδεικνύεται ως κρίσιμος με τη θεμελίωση της Στρατηγικής για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ) (UNECE, 2005).

Αναγνωρίζονται ως χώροι πολύπλευρων δράσεων που μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση των αρχών της ΕΑΑ αφού μπορούν: α) να συνδεθούν με την τοπική κοινότητα, β) να συνδέσουν την τυπική με τη μη-τυπική εκπαίδευση, γ) να αναδείξουν τα εξωτερικά περιβάλλοντα ως βασικά εκπαιδευτικά εργαλεία, δ) να προωθήσουν τη δια βίου μάθηση και εκπαίδευση, στ) να ενισχύσουν τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στις δράσεις και πρωτοβουλίες τους και ζ) να συμβάλουν στη δημιουργία δικτύων επικοινωνίας και συνεργασίας με τους τοπικούς πληθυσμούς (Παπαδημητρίου, 1994, Βεργοπούλου και Σκούλλος, 2007, UNECE, 2005).

Ειδικότερα, η σημασία τους στην προώθηση των ζητημάτων της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, προσαυξάνεται με την αναγνώριση του γεγονότος ότι η τοπική κοινότητα και το περιβάλλον αποτελούν τα πιο σημαντικά πεδία οικουμενικής δράσης (Edvardsen και Nedergard όπως αναφέρεται στον Uzell, 1999).

Προς αυτή την κατεύθυνση τα ΚΠΕ, αποτελούν χώρους, οι οποίοι πέρα από την ενημέρωση και την καθοδήγηση που μπορεί να παρέχουν στους πολίτες αναφορικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, δομούνται στη φιλοσοφία των βασικών επιδιώξεων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και συνδέονται με την ποιοτική εκπαίδευση (Παπαδημητρίου, 1994). Συνιστούν χώρους φιλελεύθερης, παιδαγωγικής έκφρασης, που εν δυνάμει μπορούν να συμβάλουν στην ανάδειξη των τοπικών περιβαλλόντων, αλλά και στην αναβάθμιση των τοπικών κοινοτήτων.

Στη βάση της πιο πάνω συλλογιστικής καλούνται να σχεδιάσουν προγράμματα και να προωθήσουν δράσεις, μέσα από τις οποίες οι μαθητές, αλλά και άλλες ομάδες πληθυσμού θα είναι δυνατό να αλληλεπιδράσουν με το τοπικό περιβάλλον και τους τοπικούς πληθυσμούς. Μέσα από τέτοιου είδους αλληλεπιδραστικές διαδικασίες οι διάφορες ομάδες μπορούν να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν τον πλούτο της τοπικής γνώσης, ως προϋπόθεση για την κατανόηση των αναγκών της κοινότητας και της ανάληψης δράσης για την αντιμετώπιση προβλημάτων που συνδέονται με την κοινωνία, το περιβάλλον και την οικονομία.

Διεθνείς Πρωτοβουλίες και Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Ειδικότερα, στο διεθνή χώρο, και με βάση τις ιδιαιτερότητες και ανάγκες της κάθε χώρας, έχουν προωθηθεί δίκτυα περιβαλλοντικών Κέντρων με διάφορες μορφές, όπως είναι τα Κέντρα της Φύσης στην Αμερική (Smith, 1986), τα Κέντρα Υπαιθριας Εκπαίδευσης στην Αγγλία (Cooper, 2005), τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα (ΥΠΕΠΘ-Ν. 1892/1990/ΦΕΚ 175 τ.β./19-3-93, ΥΑ ΥΠΕΠΘ Γ2/1242/8/3/93), το Εθνικό Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο (ΥΠΠ/ΠΙ, 2007).

Παρά το γεγονός ότι ο θεσμός των ΚΠΕ είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος, εν τούτοις στην πραγματικότητα αυτά δε φαίνεται να είναι έτοιμα να ανταποκριθούν στα νέα δεδομένα της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, ενώ η

σύνδεσή τους με τις τοπικές κοινωνίες, ως ένα από τα βασικά ζητούμενα της ΕΑΑ, έχει χαρακτήρα τυπικό.

Οι προσανατολισμοί τους είναι κυρίως επικεντρωμένοι στις φυσικές διατάξεις του περιβάλλοντος, είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις φυσικές επιστήμες, και πολλές φορές αδυνατούν να συνδέσουν την τυπική με τη μη-τυπική εκπαίδευση, να επεκτείνουν το πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους στις σχολικές μονάδες, όπως επίσης και να δημιουργήσουν ευκαιρίες ενεργοποίησης και ουσιαστικής δράσης των μαθητών στο τοπικό περιβάλλον (Ferreira, 2003).

Ειδικότερα, στον ελλαδικό χώρο, αν και αποτελέσματα συνολικής αξιολόγησης των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εκλείπουν, εν τούτοις συγκεκριμένες ερευνητικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται κυρίως τη δεκαετία του 2000, σκιαγραφούν την εικόνα των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην ελληνική επικράτεια, αποτυπώνοντας συνάμα βασικούς προβληματισμούς σε σχέση με τη δυνατότητά ανταπόκρισής τους στα νέα δεδομένα της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Όπως επισημαίνει η Ανδρικοπούλου (2006) σε έρευνά της για την αξιολόγηση του περιεχομένου των προγραμμάτων τεσσάρων ΚΠΕ ως προς της ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των μαθητών και των πολιτών στο περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα, οι στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι ουτοπικό να επιτευχθούν μέσα από τα ΚΠΕ, αφού τα προγράμματα είναι περιορισμένης διάρκειας και ως εκ τούτου δεν μπορούν να συμβάλουν στο να κατανοήσουν οι μαθητές ένα τόσο ευρύ φάσμα εννοιών που συνδέονται με το περιβάλλον, καθώς επίσης και να αλλάξουν στάσεις και συμπεριφορές (σ. 4).

Αναφορικά με τη θεματολογία των ΚΠΕ παρατηρείται ως προς το περιεχόμενό τους επικέντρωση σε ζητήματα που σχετίζονται με το νερό, το δάσος, τη γεωργία και τη κτηνοτροφία, ενώ ζητήματα που αφορούν την προώθηση της έννοιας και των πρακτικών της αειφορίας, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτήν θέματα απορρέοντα από την τέχνη, την ιστορία, την παράδοση και τον πολιτισμό, είναι περιορισμένα (Κοντάρας, 2004).

Η σύνδεση των Κέντρων με την τοπική κοινότητα, παράλληλα με την προώθηση της δράσης και της συμμετοχής, αν και αποτελεί βασικό ζητούμενο της λειτουργίας τους, ως μέσο για τη βιώσιμη ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων, εν τούτοις εκείνο το οποίο διαπιστώνεται είναι μικρή διάχυση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης στις τοπικές κοινωνίες, αδυναμία ουσιαστικής ενσωμάτωσής της στα προγράμματα των Κέντρων, ενώ η δράση και η συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών αποτελούν συνιστώσες που δεν ευνοούνται μέσα από αυτά (Κοντάρας, 2004; Μέσσαρης, 2000, Φαραγγιτάκης, 2007).

Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο

Το Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο συνιστά ένα ιδιαίτερα καινούριο θεσμό που αρχικά συνδέθηκε με την ιδιωτική πρωτοβουλία και πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1990 με την ίδρυση του πρώτου Ιδιωτικού Κέντρου Περιβαλλοντικών Μελετών στη μικρή κοινότητα της Κρήτου Τέρρα που βρίσκεται στην Επαρχία Πάφου.

Ουσιαστικά, η παρουσία και εδραίωση των ΚΠΕ στην Κύπρο συμπίπτει με την προσπάθεια που αναλήφθηκε τη δεκαετία του 2000 από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου για την ετοιμασία του «Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με επίκεντρο την Αειφόρο Ανάπτυξη». Η ετοιμασία του Στρατηγικού Σχεδίου αποτελεί μια προσπάθεια να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της αποσπασματικότητας, του κατακερματισμού και της απουσίας συντονισμού στα θέματα της ΠΕ στην Κυπριακή Εκπαίδευση (Ζαχαρίου, 2005), και να τεθούν τα ζητήματα του περιβάλλοντος και της Αειφόρου Ανάπτυξης στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής πολιτικής του τόπου, στη βάση των οδηγιών και των υποδείξεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για καταρτισμό από τις χώρες-μέλη Εθνικών Στρατηγικών για την Εκπαίδευση και την Αειφόρο Ανάπτυξη (UNECE, 2005).

Στο Δίκτυο ΚΠΕ στην Κύπρο, έχουν ενσωματωθεί, και βρίσκονται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, με συντονιστικό φορέα το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, μέχρι στιγμής τρία ΚΠΕ. Το ΚΠΕ Πεδουλά, το οποίο συνιστά και το πρώτο κρατικό ΚΠΕ στην Κύπρο. Δημιουργήθηκε το 2004 και αποτελεί τη μεταστέγαση του ΚΠΕ Λεμίθου, το οποίο αποτέλεσε την πρώτη πιλοτική προσπάθεια για δημιουργία ΚΠΕ σε κρατικό επίπεδο, πριν προωθηθεί ο σχεδιασμός του κρατικού δικτύου ΚΠΕ. Τη φετινή χρονιά έχουν ενσωματωθεί στο Δίκτυο, άλλα δύο ΚΠΕ, το ΚΠΕ της Κοινότητας Ακρωτηρίου και το ΚΠΕ Αθαλάσσας, ενώ μέχρι το 2012 προβλέπεται η ολοκλήρωση του κρατικού δικτύου με τη συμπερίληψη άλλων πέντε ΚΠΕ. Σημειώνεται ότι ο σχεδιασμός του Δικτύου των ΚΠΕ έγινε με γνώμονα τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους, στη βάση της εφαρμογής συγκεκριμένων κριτηρίων σχετικών με τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και πεδία του νησιού, τις δυνατότητες εξέτασης μέσα από αυτά θεμάτων του Αναλυτικού Προγράμματος, τη στήριξή τους από τις τοπικές κοινότητες, και την ενεργό συμμετοχή τους στα προγράμματα των ΚΠΕ, αλλά και της αξιοποίησής τους ως βασικά εκπαιδευτικά και μαθησιακά εργαλεία.

Μέσα από το Δίκτυο επιδιώκεται η προώθηση και στήριξη του κεντρικού στόχου του Στρατηγικού Σχεδιασμού που συνδέεται με τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο θα έχει τις κατάλληλες δομές και θα παρέχει τα εφόδια εκείνα, τα οποία θα καταστήσουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, αλλά και τους συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία έτοιμους και ικανούς να ασχοληθούν αποτελεσματικά με το θεσμό, ούτως ώστε να συμβάλουν στη διαμόρφωση περιβαλλοντικά «εγγράμματων» και δημοκρατικών πολιτών, οι οποίοι θα είναι σε θέση να αναλάβουν δράσεις και να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και τη διασφάλιση της αειφορίας (ΥΠΠ/ΠΙ, 2007).

Ειδικότερα, μέσα από το Δίκτυο των ΚΠΕ επιδιώκεται: α) η σύνδεση του σχολείου με τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας, και η μεταφορά της εκπαιδευτικής και μαθησιακής πορείας πέρα και έξω από τη σχολική αίθουσα, β) η καθιέρωση των ΚΠΕ ως χώρων πολύπλευρων δράσεων για την Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, καθώς επίσης σημείο σύνδεσης του σχολείου και της μαθησιακής πορείας με το άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον των μαθητών, γ) η αξιοποίηση της γνώσης των τοπικών πληθυσμών και ενίσχυση της συνεργασίας με τις τοπικές κοινότητες με στόχο την ανάπτυξη προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης προσανατολισμένων στη δράση στην κοινότητα, όπως επίσης και η προώθησή δικτύων επικοινωνίας ανάμεσα στα σχολεία, στα ΚΠΕ και στην τοπική κοινότητα. (Ζαχαρίου & Νικολάου, 2006/2007).

Με βάση τα παραπάνω η δημιουργία των ΚΠΕ στην Κύπρο, αποτελεί κεντρική δράση της εκπαιδευτικής περιβαλλοντικής πολιτικής, η οποία, όπως παρουσιάζεται στο κείμενο του Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, προσανατολίζεται στην προώθηση συνολικών και αλληλοσυνδεδεμένων δράσεων που αφορούν στην παρουσία των θεμάτων του περιβάλλοντος στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, στην έρευνα, στη δημιουργία και παραγωγή παιδαγωγικού υλικού, στη βάση των σύγχρονων διδακτικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων, αλλά και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της Κυπριακής Εκπαίδευσης, στην περιβαλλοντική διαχείριση των σχολείων κλπ. (ΥΠΠ/ΠΙ, 2007).

Τα ΚΠΕ, σημειώνεται ότι ενέχουν το χαρακτήρα των «πράσινων σχολείων», τα οποία με τη μορφή του Δικτύου, επιδιώκουν να δώσουν την ευκαιρία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης να προσεγγίσουν τα ζητήματα του περιβάλλοντος διαθεματικά, να συνδέσουν και να εξετάσουν θέματα σχετικά με το περιβάλλον και την αιεφόρο ανάπτυξη που περιέχονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, μέσα από το πρίσμα των διαφόρων περιβαλλόντων, των συγκεκριμένων περιβαλλοντικών πεδίων και των ιδιαίτερων περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν οι περιοχές στις οποίες τα ΚΠΕ έχουν δημιουργηθεί. Επιπλέον, μέσα από αυτά επιδιώκεται η εφαρμογή εναλλακτικών μορφών μάθησης και παιδαγωγικών τεχνικών βασισμένων στην ανάλυση, την κριτική τοποθέτηση και την αναζήτηση εναλλακτικών επιλογών για την αντιμετώπιση μιας προβληματικής κατάστασης, ως αποτέλεσμα της εμπειρικής ενασχόλησης, της προσωπικής βίωσης και αλληλεπίδρασης, των ίδιων των συμμετεχόντων στα προγράμματα, με το χώρο.

Αντί επιλόγου

Ο θεσμός των ΚΠΕ στην Κύπρο συνιστά μια καινοτομία, η οποία πρόσφατα εισήχθη στο Κυπριακό Εκπαιδευτικό σύστημα και έχει αντιμετωπισθεί με ιδιαίτερο ενθουσιασμό από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, ως μια εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης, η οποία υπερβαίνει τα παραδοσιακά στεγανά της ακαδημαϊκής γνώσης, ξεφεύγει από τα γραμμικά μοντέλα διδασκαλίας και προωθεί τη μάθηση της επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης, μέσα από τη προσωπική βίωση και ενασχόληση με τα πράγματα.

Παρά το γεγονός ότι τα ερευνητικά αποτελέσματα στην Κύπρο σε σχέση με τα ΚΠΕ είναι περιορισμένα εν τούτοις, στα πλαίσια μιας πρώτης έρευνας που έγινε στο νησί κατά τον πιλοτικό σχεδιασμό του Δικτύου με τη λειτουργία του ΚΠΕ Λεμίθου από τις Ζαχαρίου και Κάζι-Βελτράν (2002) διαπιστώθηκε ότι ενώ τα προγράμματα συνέβαλαν στη βελτίωση των γνώσεων των μαθητών, αντίθετα δεν επηρέασαν στην αλλαγή των στάσεων τους. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα ΚΠΕ δεν αποτελούν χώρους αναπαραγωγής πληροφοριών και γνώσεων, αλλά χώρους μέσα από τους οποίους θα προωθηθεί ο περιβαλλοντικός «εγγραμματισμός των μαθητών και του συνόλου των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία, γίνεται κατανοητό ότι θα πρέπει αυτά να λειτουργήσουν με γνώμονα να αναπτυχθούν μοντέλα συμπεριφοράς που θα βοηθήσουν τους νέους να υιοθετήσουν αιεφορικούς τρόπους ζωής, στη βάση της οικολογικής ακεραιότητας και κοινωνικής υπευθυνότητας.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο και για να μην καταστούν τα ΚΠΕ το «άλλοθι» για την παροχή περιβαλλοντικών ευκαιριών στο πλαίσιο μιας «λάιτ» εκπαίδευσης για την

αιφόρο ανάπτυξη, αδύναμης να αναδείξει τον πολιτικό της χαρακτήρα και να συμβάλει σε κοινωνικές και εκπαιδευτικές αλλαγές (Φλογαίτη, 2006), είναι σημαντικό αυτά να μην παραμείνουν στο στάδιο της απλής καινοτομίας στα εκπαιδευτικά δρώμενα, αλλά να αποτελέσουν μια επί της ουσίας μετασχηματιστική παιδαγωγική διαδικασία, η οποία προσβλέπει όχι μόνο στο περιεχόμενο της αλλαγής, αλλά και στη διαδικασία της αλλαγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Cooper, G. (2005). Οι μεταβαλλόμενοι ρόλοι των Κέντρων Υπαίθριας Εκπαίδευσης: Στο Α.Δ. Γεωργόπουλος (Επ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ο νέος πολιτισμός που αναδύεται* (σσ. 621-634). Αθήνα: Gutenberg.
- CEP/AC. 13/2005/3/ Rev. 1, High Level Meeting of Environmental Education and Ministries, Vilnius, 17-18 March.
- Μέσσηρης, Δ. (2000). Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Εξέλιξη-Κριτική Αποτίμηση. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Παπαδημητρίου, Β. (1994). Περιβαλλοντικά Κέντρα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.χ.7, 68-72.
- Υ.Α. ΥΠΕΠΘ Γ2/1242/8/3/93. «Ίδρυση και Λειτουργία Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κ.Π.Ε. (περιφερειακού τύπου)».
- ΥΠΕΠΘ-Ν. 1892/1990/ΦΕΚ 175 τ.β./19-3-93, «Βασικός Νόμος για την Π.Ε.».
- ΥΠΠ/ΠΙ (2007). Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με επίκεντρο την Αειφόρο Ανάπτυξη. Λευκωσία.
- Φαραγγιτάκης, Γ. (2007). Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Αρνητικές Πτυχές στην Ανάπτυξη του θεσμού. Παρουσίαση που έγινε στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση «*Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτισμός-Περιβάλλον*», 9-11 Νοεμβρίου, Ελλάδα.
- Φλογαίτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ferreira, J. (2003). The assessment of an environmental education Center in Kruger National Park, South Africa. *Applied Environmental Education and Communication*, 2, 99-105.
- Smith, B. (1986). The role and organization of Nature Centres in the United States. *Environmental Education and Information*, 5(2), 58-61.
- Uzzell, D. (1999). Education for environmental action in the community: new roles and relationships. *Cambridge Journal of Education*, 29(3), 397-413.
- Ανδρικοπούλου, Α. (2006). Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του περιεχομένου των ΚΠΕ Αργυρούπολης, Δραπετσώνας, Ακράτας και Άμφισσας ως προς την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση μαθητών και πολιτών σε σχέση με το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Δημοσίευτη διπλωματική εργασία. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργοπούλου Σ. & Σκούλλος, Μ. (2007). Η λειτουργία των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην πορεία εφαρμογής της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Προφορική Ανακοίνωση στο 3^ο πανελλήνιο ΠΕΕΚΠΕ.
- Ζαχαρίου, Α. (2005). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αναλυτικό Πρόγραμμα: Το θεωρητικό πλαίσιο και οι αρχές στη δημοτική εκπαίδευση της Κύπρου*. Αθήνα: Εκδόσεις «Έλλην».
- Ζαχαρίου, Α. & Κάζη-Beltran X. (2002). Η συμβολή των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην επίτευξη των στόχων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

- Πρακτικά 2^ο Διεθνούς Συνεδρίου της Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών* (σελ. 458-477). Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Ζαχαρίου, Α. & Νικολάου, Α. (2006/2007). *Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τη Δημοτική και την Προ-δημοτική Εκπαίδευση*. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.
- Κοντάρης, Β. (2004). Αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.